

**EL PROGRAMA INTERGENERACIONAL
COMPARTIR LA INFÀNCIA /
SHARING CHILDHOOD: L'AVAUACIÓ
COM A ELEMENT DE PROMOCIÓ DELS
PROJECTES INTERGENERACIONALS**

El programa intergeneracional Compartir la Infància / Sharing Childhood: l'avaluació com a element de promoció dels projectes intergeneracionals

Carmen Orte Socias
Margalida Vives Barceló
Rosario Pozo Gordaliza
M. Belén Pascual Barrio
M. Antònia Gomila Grau
Joan Amer Fernández

Resum

Sharing Childhood (2013-2015) és un projecte intergeneracional que ha estat coordinat per GIFES (Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social de la UIB, Espanya) i ha comptat amb dues entitats col·laboradores: Foundation for the development of the education system (Lodz, Polònia) i Bayat Halk Eđitim Merkezi Mudurlugu (Afyonkarahisar, Turquia). El projecte s'emmarca en la convocatòria Lifelong Learning Programme de la Comissió Europea, dins del subprograma Grundtvig. Es tracta d'un projecte educatiu intergeneracional que pretén fomentar la interrelació entre diferents generacions en espais educatius de vida quotidiana, concretament, el centre escolar. A l'inici de l'experiència ens plantejarem dos reptes. El primer era el coneixement sobre la millora de les relacions intergeneracionals i els efectes de la intervenció sobre el context d'aplicació del programa: participants, família, professionals i comunitat. El segon repte era l'elaboració d'una guia de bones pràctiques. En aquest article presentem el resultat de l'experiència.

Resumen

Sharing Childhood (2013-2015) es un proyecto intergeneracional que ha sido coordinado por GIFES (Grupo de Investigación y Formación Educativa y Social de la UIB, España) y ha contado con dos entidades colaboradoras: Foundation for the development of the education system (Lodz, Polonia) y Bayat Halk Eđitim Merkezi Mudurlugu (Afyonkarahisar, Turquía). El proyecto se enmarca en la convocatoria Lifelong Learning Programme de la Comisión Europea, dentro del subprograma Grundtvig. Se trata de un proyecto educativo intergeneracional que pretende fomentar la interrelación entre diferentes generaciones en espacios educativos de vida cotidiana, concretamente, el centro escolar. Al inicio de la experiencia nos planteamos dos retos. El primero era el conocimiento sobre la mejora de las relaciones intergeneracionales y los efectos de la intervención en el contexto de aplicación del programa: participantes, familia, profesionales y comunidad. El segundo era la elaboración de una guía de buenas prácticas. En este artículo presentamos el resultado de la experiencia.

1. El projecte Sharing Childhood: compartint la infància

La realitat social actual afavoreix que molts infants creixin sense la proximitat de la figura de l'avi o sense referents de persones grans properes. Aquest dèficit que suposa la falta de relació directa amb els propis padrins pot esser compensat, d'acord amb l'informe Eagle (2008), amb projectes intergeneracionals que promoguin una millor comprensió i més participació de les diferents generacions, a més l'intercanvi entre elles. De fet, des del final del segle XX, Nacions Unides inclou en les seves recomanacions la necessitat de treballar

les relacions intergeneracionals, mitjançant l'aprenentatge intergeneracional, per millorar la solidaritat intergeneracioanal (Comissió Europea, 2011).

Sharing Childhood és un projecte educatiu intergeneracional que, precisament, pretén que aquesta interrelació entre generacions es produeixi, a fi d'assolir els beneficis que això comporta. La finalitat és que les relacions intergeneracionals es facin de forma natural en espais educatius de vida quotidiana, en el nostre cas, el centre escolar. Es pretén que els dos grups d'edat es beneficiïn d'aquesta relació: els grans, perquè poden transmetre la seva experiència de vida des d'un vessant actiu i els joves, perquè poden accedir a aquest llegat i comparar-lo amb la situació actual. En aquesta línia, i a partir de les orientacions educatives que es recullen en el currículum educatiu oficial de cada sistema educatiu d'educació primària dels països que participen en aquest projecte, es vol fomentar l'educació en valors. Concretament, els objectius del projecte són:

- Crear una metodologia intergeneracional d'aprenentatge de nous valors a les escoles, a partir de la incorporació de persones grans al centre.
- Fomentar valors positius relacionats amb la gent gran a través del foment d'una imatge de la gent gran com a persones actives i dinàmiques.
- Donar visibilitat a la gent gran com a persones actives i fomentar una imatge positiva de les persones grans entre els infants i la societat en el seu conjunt.
- Promocionar habilitats socials tant en els joves com en la gent gran a partir de la interrelació entre generacions diferents.
- Establir vincles socials i afectius que generin beneficis mutus i positius entre les dues generacions.
- Intercanvi de coneixements i competències.
- Estendre el procés i la metodologia del treball intergeneracional i normalitzar-los en el currículum d'aprenentatge tant dels infants com de les persones grans.

Al projecte han participat GIFES (Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social de la UIB, Espanya), Foundation for the development of the education system (Lodz, Polònia) i Bayat Halk Eđitim Merkezi Mudurlugu (Afyonkarahisar, Turquia), que compten amb un pla d'actuació coordinat (vegeu la taula 1). Les tres entitats participants van realitzar inicialment una proposta formativa conjunta que, una vegada aprovada, va donar pas a una primera fase de definició de les iniciatives en cada un dels països. En les trobades realitzades s'han pogut posar en comú les tres experiències i en el mes de juny de 2015

s'ha celebrat la cloenda del projecte a les Illes Balears amb una exposició final dels resultats obtinguts.

Taula 1 | *Pla d'actuació*

Activitats equip UIB	Data
Reunions inicials de disseny de projecte	2013
Reunions inicials amb els agents implicats	Gener-febrer 2014
Reunions de disseny del pla formatiu	Març-abril 2014
Trobada de coordinació dels partners a Polònia	Maig 2014
Concreció dels plans formatius	Juny-set 2014
Implementació del programa	Oct-des 2014
Trobada de coordinació dels partners a Turquia	Març-abril 2015
Avaluació i elaboració guia de bones pràctiques	Maig-juny 2015
Trobada final dels partners: exposició i cloenda del projecte	Juny 2015

L'estructura bàsica del pla formatiu i el treball cooperatiu amb cada un dels centres ha permès definir per a cada context escolar un pla formatiu específic (vegeu la taula 2). El programa compta amb vuit sessions de dues hores de durada (sis unitats didàctiques i dues sessions d'avaluació pre i post), de periodicitat quinzenal i en horari lectiu.

Metodològicament, el projecte pretén fomentar aquelles pràctiques cooperatives que permeten reforçar, tant dins com fora de l'aula, l'autonomia i la capacitat d'aprenentatge de l'alumnat. En aquest sentit, les activitats fora de l'escola, els grups cooperatius de treball conjunt (i el repartiment de rols), les dinàmiques de grup o la realització d'entrevistes per a la recollida d'informació, són algunes de les estratègies que fonamenten la intervenció. Des de l'inici del projecte els equips d'implementació i les famílies han realitzat una tasca de recopilació de materials relacionats amb els barris i centres en què s'havia d'implementar el programa: publicacions sobre la història del barri (les festes, l'escola, el paisatge...) i fotografies del barri (de les famílies, de festes populars...), material didàctic antic (llibretes de cal·ligrafia, contes populars, quaderns, llapis...), jocs (elàstic, figuretes...), joguines, cançons (populars, infantils, glosses, jocs cantats).

Taula 2 | *Estructura del programa formatiu*

Unitat didàctica	Assignatures relacionades	Temes
UD1. La infància d'ahir i d'avui: les nostres famílies	Llengua catalana i literatura Coneixement del medi, natural i social	Records de la infància i la infància actual. Com eren les famílies i les relacions familiars abans i com són ara. Treball remunerat i tasques domèstiques.

Unitat didàctica	Assignatures relacionades	Temes
UD2. El nostres amics i referents	Llengua i literatura catalanes. Educació artística. Coneixement del medi, natural i social.	Records sobre amics i referents. Els amics i referents dels nins i nines.
UD3. L'escola d'abans i d'ara. Els nostres aprenentatges	Llengua catalana i literatura. Llengua castellana i literatura. Educació artística. Coneixement del medi, natural i social.	Records sobre assignatures, professors, imatges, olors. L'escola d'ara.
UD4. Què faig en sortir de l'escola: jocs i activitats extraescolars	Educació física. Llengua catalana i literatura. Educació artística.	Activitats i jocs al pati de l'escola i fora de l'escola.
UD5. El meu barri	Coneixement del medi, natural i social Llengua catalana i literatura. Educació artística.	Com era el barri abans i com és ara. Llocs favorits.
UD6. Festes populars	Coneixement del medi, natural i social Llengua catalana i literatura. Educació artística.	Els records de les festes i les festes actuals.

2. El treball col·laboratiu i l'avaluació com a estratègies centrals del projecte

A banda de la diversitat cultural i familiar que caracteritza la realitat educativa actual, els centres educatius en què s'ha aplicat el projecte a les Illes Balears representen entorns comunitaris molt diferents. En dos d'ells (un situat al centre i un altre a la perifèria de Palma) el percentatge d'alumnat estranger és elevat i l'estatus socioeconòmic és mitjà-baix. Al tercer, ubicat en una barriada de Palma amb una configuració més pròpia d'un entorn rural, la procedència cultural de les famílies no és tan diversa i l'estatus socioeconòmic és més elevat.

L'estratègia de treball col·laboratiu és una exigència que l'equip de treball s'ha plantejat des de la posada en marxa del projecte. Des de l'inici, la coordinació de tots els participants al projecte es planteja en diferents nivells: coordinació del mateix equip d'investigació GIFES; coordinació de GIFES amb les associacions de pares i mares; coordinació de GIFES amb l'equip sènior; coordinació de cada equip d'implementació en cada centre educatiu; coordinació de tots els participants en el projecte.

En el procés de preparació i disseny del projecte es va definir un sistema d'avaluació del procés i dels resultats (vegeu la taula 3).

Per analitzar els canvis produïts en relació amb les percepcions mútues, les actituds, els valors i les creences relacionats amb l'edat s'ha aplicat un qüestionari estàndard sobre les relacions intergeneracionals, abans i després de la intervenció; a més, s'han utilitzat qüestionaris de satisfacció tant per als infants com per als grans. D'altra banda, en finalitzar

la implementació s'han organitzat grups de discussió amb els sèniors i el professorat participant. Altres instruments de recollida d'informació han estat: qüestionaris de fidelitat de les sessions; observació sistemàtica a l'aula (informes de sessions: respostes dels infants, participació...); qüestionaris d'avaluació de les sessions per als infants i els sèniors (nivell de satisfacció, què han après, què els ha agradat més, què els ha sorprès més...), actes de reunions de seguiment de l'equip d'implementació; registres escrits i audiovisuals (material en paper i audiovisual, fotos, collages...).

Taula 3 | *Indicadors bàsics d'avaluació del projecte*

Criteris avaluació infants
Participació activa
Compliment i qualitat de la tasca presentada i realitzada a classe
Compliment de les normes
Nivell de satisfacció i impacte
Criteris avaluació formadors
Fidelitat programa
Habilitats de comunicació i dinamització (capacitat d'empatia)
Habilitats de planificació, organització i coordinació
Nivells de satisfacció i impacte
Criteris avaluació tutors
Habilitats de planificació, organització i coordinació
Nivell de satisfacció i impacte
Criteris avaluació equip de suport
Habilitats de planificació, organització i coordinació
Nivell de satisfacció i impacte

Actualment ens trobem en la fase d'avaluació final de la iniciativa i d'anàlisi dels resultats obtinguts. A l'inici de l'experiència ens plantejarem dos reptes. El primer era el coneixement sobre la millora de les relacions intergeneracionals i els efectes de la intervenció sobre el context d'aplicació del programa: participants, família, professionals i comunitat. El segon era l'elaboració d'una guia de bones pràctiques. A continuació presentam el resultat de l'experiència.

3. Alguns dels resultats més significatius...

El projecte Sharing Childhood pretén impulsar la cooperació entre generacions —i diferents grups, professionals, famílies, voluntariat, etc.— (Comissió Europea, 2012) tot creant models positius de relació intergeneracional i promovent una cultura participativa

en els contextos de l'aplicació. L'anàlisi de totes les dades recollides del procés i els resultats ens aporta propostes de millora de la pràctica educativa i de les dinàmiques iniciades a partir d'aquest projecte.

Si entenem que la pràctica intergeneracional transcendeix les portes dels centres i institucions on es du a terme (Gutiérrez i Hernández, 2013, p. 232-233), no podem entendre l'avaluació del nostre projecte sense avaluar des dels diferents àmbits implicats en el mateix. En aquest sentit, l'avaluació compta amb la informació aportada per part dels participants del projecte.

Les investigacions evidencien beneficis perquè millora la relació entre les generacions, tant per als més grans com per a les més joves (IMSERSO, 2009; Bentancor, 2009; ONU, 2002; Pascual i Gomila, 2013), així com en les famílies, els professionals implicats i la comunitat en general (Orte, 2014). Pel que fa a la gent gran, amb l'avaluació preteníem conèixer els beneficis que l'experiència els havia aportat, principalment en les seves relacions socials, participació i satisfacció. Quant als infants, ens interessava conèixer la influència de la intervenció sobre la millora dels resultats acadèmics, les habilitats de comunicació i d'aprenentatge. També ens interessava conèixer com augmenta el seu interès pels coneixements de la gent gran, així com pel coneixement del passat i el patrimoni cultural de la comunitat en què viuen.

Fent una síntesi dels aspectes que s'estan analitzant en profunditat, podem dir que els canvis més destacables en els sèniors els trobam en l'augment de la freqüència per jugar, desitjar anar a caminar, al cine o a fer esport; així com per fer les tasques domèstiques. Pel que fa als estudiants, també s'incrementa la freqüència de joc i de col·laboració en les tasques domèstiques, així com la voluntat d'anar a jugar i per col·laborar en les tasques de casa (vegeu la taula 4).

Taula 4 | *Canvis en les freqüències d'activitats*

Millorar la freqüència dels sèniors:

Per fer les tasques domèstiques (36,4% a vegades)

Jugar (45,5% a vegades)

Per desitjar anar a caminar, anar al cinema, fer esport (36,4% tots els dies)

Millorar la freqüència dels estudiants:

Per fer les tasques domèstiques (25,3% tots els dies)

Voler fer les tasques per casa (41,5% tots els dies)

Per jugar (59% tots els dies)

Voler jugar (46,2 % a vegades)

Pel que fa a les actituds davant les altres generacions, trobem algunes evidències de canvi que cal tenir en compte. En primer lloc, pel que fa a les millores d'actituds vers els sèniors, una vegada finalitzat el programa destaca el fet que els alumnes troben més productius i organitzats els majors. Per la seva part, després de l'experiència, els sèniors valoren que els alumnes són més independents, segurs, cooperatius i optimistes. Ambdues generacions milloren les actituds respectives i les consideren liberals, satisfetes, ordenades, segures, tolerants i emocionants (vegeu la taula 5).

Taula 5 | *Actituds davant les diferents generacions*

Sèniors	Ambdues generacions
Productius (2,63)	Liberals (2,68) (2,20)
Organitzats (3,22)	Satisfets (1,92) (3,20)
Estudiants	Ordenats (1,65) (3,09)
Independents (2,67)	Segurs (1,98) (2,00)
Segurs (1,65)	Tolerants (2,30) (2,64)
Cooperatius (1,87)	Emocionants (2,30) (1,50)
Optimistes (2,00)	

Les persones grans valoren la seva experiència i destaquen el coneixement adquirit, la sorpresa que va suposar l'experiència una vegada començada i l'agraïment i la satisfacció que senten una vegada ha acabat el projecte. Algunes expressions textuais:

Han estat unes vivències meravelloses. Crec que els alumnes que ens han tocat, per ells ha suposat un canvi en les seves rutines diàries: es temps, es tracte i situacions viscudes amb persones d'una altra edat i amb tants de costums diferents que hi ha. Crec que els ha aportat molt, s'ho han passat molt bé i en el meu equip n'hi havia un que era un poquet difícil; però, com han dit abans, amb l'ajuda del tutor, aquesta cosa difícil se va convertir, per jo, en una experiència molt guapa. Me varen acollir i era allò de: «¿Quieres ser mi abuela?».

M'ha aportat moltíssim de coneixement i si ara me diguessin d'anar de tant en tant allà hi aniria encantadíssim. Jugar al pati, jo hi aniria i gaudiria d'anar-hi. Ho he trobat molt positiu... En pla general crec que també és direcció d'elles i hem pogut fer les coses perquè ho tenien tot preparat i crec que si no fos per elles no hauríem fet res. Sí, ara, jo que no som res humil... vos diré que he donat tot el que podia. Hem fet tot el que sabíem fer, és això.

Bé, jo crec que hem aportat de tot, tant sigui del barri, de costums, de família, etc. Crec que els va interessar moltíssim. A més, avui que sabem que a les famílies falta molta comunicació, jo crec que ha estat molt positiu.

Es projecte ha estat un èxit, perquè consider que ha estat una cosa que ens ha enriquit, és la veritat. Hem vist coses que no ens imaginàvem, situacions familiars que per jo eren alienes i crec que hem aportat el nostre granet d'arena tots.

Bé, jo crec que els al·lots han tret profit i prova d'això és el que va dir una mare a l'autobús, que ens deia que el seu fill es posava content quan sabia que vendríem. «Ai que bé, estaran amb noltros!». Els va agradar, a mi com és normal me va encantar i estic contentíssim d'haver-ho fet.

El fet d'escoltar els nins, estar amb ells: *«estar assegut amb ells i que fossin capaços d'estar asseguts sense que ningú els obligués... ha estat meravellós, una gran satisfacció».*

Pel que fa al procés, tots ells valoren molt satisfactòriament la feina del professorat tutor i afirmen que han canviat la seva opinió al respecte. Encara així, destaquen la conveniència d'implicar més professors en el projecte, sobretot en els casos en què es requereix l'atenció de l'alumnat amb necessitats específiques. També destaquen positivament la metodologia dels els equips cooperatius, l'heterogeneïtat com a clau del funcionament dels grups-classe, la distribució de l'alumnat en equips amb perfils i nivells diferents que permeten l'intercanvi i l'ajuda mútua.

Des del seu punt de vista, consideren que la seva presència ha comportat beneficis per a l'alumnat, ja que els ha permès:

- Ajudar els infants a connectar amb el passat, ja que sovint els avis no hi són o, si hi són, no els dediquen temps per explicar i mostrar com eren les coses en el passat.
- Col·laborar en la preservació de la cultura autòctona per part de la població estrangera i en general, ja que entenen que la transmissió cultural entre les generacions ha estat substituïda per la influència dels mitjans de comunicació, les xarxes, etc.
- Més que transmetre coneixements, dóna la possibilitat als alumnes d'extreure la vivència de l'experiència mateixa.

Les propostes de millora que fan són:

- Coneixement previ dels alumnes: la importància del petit grup i conèixer pel nom tots els participants.
- Coordinació entre les sessions: ha estat diferent en cada centre, però és un aspecte que s'ha de revisar.

- Possibilitat d'intercanvi entre les tres experiències que es facin simultàniament, aprofitar el seguiment del procés.
- Millor coordinació entre els comissaris de l'exposició.
- La diversitat entre centres i dins cada centre, aula i grup. Es destaca la diferència entre els tres centres participants.

Pel que fa a la valoració del professorat, consideren l'experiència enriquidora per a ells mateixos, per als grans i per als infants. En relació amb l'alumnat, consideren que l'experiència ha creat motivació per les activitats («els nens esperaven, tenien el material preparat...»), ha afavorit la creació d'un vincle («temps per estar i parlar: amb els propis no hi ha temps o viuen fora») i ha pogut canviar percepcions que prèviament tenien dels grans. Més que l'assignació dels temes a assignatures concretes, valoren la necessitat d'implicar diferents matèries, malgrat la dificultat organitzativa que això implica.

De la informació recollida fins al moment es desprenen alguns elements per a la reflexió i línies de treball que s'han de considerar en el futur.

- La implicació dels centres i el treball en equip: la necessitat de vincular el projecte al currículum d'etapa i al contingut de diverses assignatures (i comptar amb la col·laboració d'un equip de professors).
- L'autonomia de l'equip d'implementació: la capacitat dels centres per gestionar el projecte amb el suport dels sèniors i altres agents complementaris: repartiment de funcions i responsabilitats, etc.
- Treball col·laboratiu/en xarxa: es considera necessari combinar l'estructura bàsica del disseny inicial amb les aportacions que es puguin fer des dels centres que incloguin les propostes concretes de l'equip de professorat de cada centre i les propostes d'entitats ciutadanes que puguin enriquir el projecte.
- Multiculturalitat i diversitat familiar: convindria comptar amb el perfil dels grups amb què treballarem i caldrà considerar aquesta diversitat en l'adaptació de les unitats didàctiques. De fet, cal definir el perfil de l'alumnat amb antelació i contemplar el potencial que té el treball amb la diversitat familiar. El professorat destaca que, a banda de l'intercanvi de l'experiència en si mateixa, els grans tenen la possibilitat de conèixer la realitat diversa de les famílies actuals.
- Participació de les famílies: consideram que el projecte és una oportunitat per integrar les famílies des del disseny del projecte. S'han de buscar estratègies que ajudin a

implicar les famílies abans de l'inici del projecte: des de sessions informatives prèvies, fins a la celebració del final de programa (exposició final). Des de l'inici, els tutors (i el professorat implicat, si cal) i la representant dels pares i mares del curs en qüestió han de formar part de l'equip.

- Formació de l'equip d'implementació: a l'igual que es va fer en aquesta implementació, la formació metodològica en treball cooperatiu és un dels elements que s'han de considerar. Un altre aspecte pot ésser el tema de la diversitat als centres educatius de les Illes Balears. Aquesta és una qüestió que ens plantejarem en analitzar els discursos del grup de discussió. Destacava una visió de l'escola més centrada en el dèficit que no tant en la comprensió de les diferències culturals, el context escolar i la realitat social que caracteritza cada barri. En aquest sentit, la diversitat cultural és un element sobre el qual caldria treballar. La majoria dels alumnes participants a Sachi han estat estrangers. Freqüentment els sèniors parlen dels alumnes estrangers com una excepció en el perfil de l'alumnat de les Illes Balears i es diferencia entre els infants d'aquí i els estrangers.

Més enllà d'aspectes metodològics i formatius, en futures implementacions ens interessaria saber si un programa intergeneracional d'aquestes característiques pot millorar les relacions familiars, la relació de les famílies amb el centre educatiu i el coneixement de les famílies sobre el procés formatiu dels seus fills. Des del punt de vista escolar, ens interessaria conèixer si pot augmentar la motivació del professorat per realitzar aquest tipus d'activitats, si la iniciativa ajuda a apropar l'aprenentatge escolar a la realitat de la comunitat, i si pot millorar la relació amb les famílies del centre i amb la comunitat.

4. Una proposta de bones pràctiques

El segon repte del projecte era l'elaboració d'una guia de bones pràctiques per treballar als centres escolars (amb estudiants de primària) i a les universitats (amb estudiants de programes universitaris per a persones grans) per crear un espai i un context que possibiliti el treball conjunt, la visibilitat del col·lectiu dels grans i complir la funció transmissora de la cultura i del coneixement.

Aquesta guia incorpora bona part de les recomanacions relacionades amb els projectes intergeneracionals (ENIL, 2012; Comissió Europea, 2012; Domínguez, 2012; Sánchez i Díaz, 2005; Sánchez, 2007): des de la fonamentació teòrica, fins a la planificació i el disseny, l'adequació d'una metodologia participativa (el treball comunitari en xarxa, etc.), un sistema d'avaluació (que ha de permetre mesurar l'impacte que les actuacions tenen sobre els beneficiaris).

Aquesta guia de bones pràctiques ha d'aportar les bases per poder treballar de manera eficaç en la formació i la pràctica de valors socials en tots dos col·lectius.

L'estructura d'aquesta guia contempla els següents aspectes:

- Fonamentació teòrica del projecte
- Objectius i competències
- Metodologia
- La formació de l'equip
- El sistema d'avaluació
- La disseminació i la transferència de coneixement

Les competències i els objectius que es volen aconseguir poden estar vinculats amb el currículum de les pròpies institucions, independentment del tipus d'institució (escolar / no escolar) que impulsi i desenvolupi el projecte. És menester tenir consideració per les persones (infants i grans) amb necessitats específiques en la definició de les competències i la metodologia que s'ha de treballar.

Les competències bàsiques que planteja el projecte espanyol es corresponen amb les que formen part del currículum de sisè curs de primària:

- Aprendre a aprendre.
- Comunicació lingüística.
- Competència social i ciutadana.
- Competència cultural i artística.

Les competències específiques del projecte són les següents:

- Estructurar l'explicació d'un joc.
- Planificar, realitzar i analitzar una entrevista.
- Donar instruccions orals.
- Participar en les situacions de comunicació a l'aula.
- Expressar les pròpies opinions.
- Conèixer la riquesa cultural mitjançant la pràctica de jocs populars.
- Valorar el joc com una activitat de caràcter lúdic i social.
- Relacionar-se amb altres persones mitjançant el joc.
- Coneixement i interacció amb el món físic.

A part, es treballen altres competències específiques de les assignatures relacionades (educació física, llengües i literatura, educació artística, coneixement del medi, natural i social).

Els elements principals de la metodologia que recomanem són el treball col·laboratiu en xarxa i l'autonomia de l'equip d'implementació pel que fa al funcionament general del projecte. Quant a la metodologia docent, optem pel treball cooperatiu.

El treball en xarxa permet establir el paper que cada part exercirà en el projecte. L'escola, amb major o menor responsabilitat, ha d'ocupar un lloc central. És important combinar l'estructura bàsica del disseny inicial amb les aportacions que puguin fer-se des dels centres que incloguin les propostes concretes de l'equip de professorat de cada centre i les propostes d'entitats ciutadanes que puguin enriquir el projecte. El treball col·laboratiu n'exigeix la implicació dels centres i la necessitat de treballar en equip de forma coordinada entre els agents implicats. Un dels elements clau és precisament aconseguir la implicació dels professionals (professors, monitors...) i dels equips directius dels centres.

En aquest sentit, l'esforç i l'increment de treball que suposa, especialment per als docents dels centres educatius, la participació en aquest tipus de projectes intergeneracionals requereix estratègies que facilitin, estimulin i incentivin la implicació en el projecte. La implicació de les famílies i d'altres agents de la comunitat constitueix també un dels elements clau del treball col·laboratiu en xarxa. El projecte és una oportunitat per integrar les famílies des del disseny inicial, mentre que, d'altra banda, la implicació del barri pot ajudar a augmentar el potencial del projecte, per exemple, visites, participació de les associacions de gent gran, etc.

Els projectes han de contemplar funcions i àrees de responsabilitat que fomentin la participació de les famílies i agents de la comunitat. Alhora, també cal posar en marxa estratègies i mecanismes de coordinació que incentivin la participació i la implicació continuada en el projecte. Algunes d'aquestes estratègies podrien ser:

- Incentius de reconeixement professional, beneficis laborals, etc. per als professionals implicats.
- Vinculació del projecte al currículum d'etapa i al contingut de diverses assignatures.
- Incentius per a les famílies i altres agents de la comunitat: de tipus festiu, reconeixement social, col·laboració en actuacions conjuntes, etc.
- Flexibilitat en els calendaris i horaris d'aplicació (substituir l'horari escolar per un altre horari extraescolar o en període de vacances, que no saturi els professionals i faciliti la participació de les famílies).
- Formació per a tots els agents implicats i sessions informatives inicials.

Pel que fa a l'autonomia de l'equip d'implementació, consideram necessari preservar la capacitat dels centres per gestionar el projecte amb el suport dels sèniors i d'altres agents complementaris: repartiment de funcions i responsabilitats, etc.

A més, en el projecte és fonamental la metodologia de treball en equips cooperatius (heterogenis), la distribució del grup-classe en equips amb perfils i nivells diferents que permeten l'intercanvi i ajuda mútua. En el cas d'atenció a la diversitat, s'ha d'indicar la relació de les activitats amb les adaptacions curriculars individuals que hi pugui haver al grup (tutor/a).

La formació ha de constituir l'element de motivació i d'estímul per a la participació, a la vegada que ha de facilitar el desenvolupament de relacions intergeneracionals positives. En aquest sentit, és interessant el desenvolupament d'actuacions de sensibilització-informació sobre el projecte, tot incidint en els beneficis que el contacte intergeneracional i el treball col·laboratiu poden generar en tots els col·lectius implicats: menors, famílies, gent gran, professionals, comunitat. D'altra banda, la formació/preparació inicial dels participants sèniors, així com d'altres agents implicats (famílies, professorat, agents de la comunitat...), és imprescindible per poder fer front, durant la implementació del projecte, en aspectes com la diversitat cultural dels grups de menors o el treball amb menors amb necessitats específiques.

Alguns continguts de la formació:

- Sessions informatives i/o de sensibilització prèvies al desenvolupament del projecte.
- Formació específica sobre el context educatiu actual: la diversitat entre els centres i dins de cada centre, aula i grup. La visió de l'escola des d'una perspectiva inclusiva-comprehensiva (no des del dèficit o els problemes irresolubles). Diferències socials (diversitat cultural, etc.) i desigualtats educatives (...).
- Coneixement previ del grup d'alumnes. Per exemple, la concentració d'alumnat NESE i NEES, i la disponibilitat de recursos a l'aula insuficients per a una atenció adequada.
- Formació pedagògica i didàctica bàsica que faciliti el desenvolupament de competències i objectius assenyalats.
- Formació en el sistema d'avaluació del programa: instruments, moments i responsabilitat dels diferents agents participants.

El sistema d'avaluació és un eix fonamental de la proposta metodològica. Només amb l'avaluació sabrem si la nostra intervenció afavoreix el canvi i es donen els beneficis esperats. Per tant, el grau de compliment permetrà conèixer de forma objectiva els resultats de la implementació. Tot i així, entenem que el compliment dels requisits d'avaluació suposen una dedicació que, en determinades circumstàncies, costen més esforç. El foment de la cultura d'avaluació és un dels objectius que també s'inclouen com a pràctica recomanable.

Necessitam comptar amb una estructura de competències i continguts que ens permeti avaluar el que s'ha aconseguit i com s'ha aconseguit: elements i criteris d'avaluació, indicadors, instruments, objecte i moments de l'avaluació. Alhora, és important desenvolupar instruments d'avaluació senzills que siguin fàcilment comprensibles i que no saturin o interfereixin en el desenvolupament del programa. Els criteris de l'avaluació que es proposen són els mateixos que hem presentat prèviament. Els instruments són els següents:

- Qüestionari estàndard sobre les relacions intergeneracionals (sobre percepcions, actituds, competències principals...) (pre i post).
- Qüestionari de fidelitat sessions.
- Observació sistemàtica en l'aula.
- Reunions de seguiment de l'equip d'implementació.
- Diari dels alumnes: redacció per part dels infants sobre què han après, què els ha agradat més, què els ha sorprès més...
- Grups de discussió final: alumnat sènior / tutors/es.
- Qüestionari de satisfacció (final): infants, gent gran.

La difusió del programa i dels resultats generats ha de ser un element clau per tal d'assegurar una continuïtat d'aquest tipus de projectes (recomanació feta per ENIL, 2012) i que permeti la gradual incorporació d'aquesta forma de treball en els centres educatius (independentment del tipus de centre) i un major reconeixement per part de l'administració educativa i local (Comissió Europea, 2012)

Referències bibliogràfiques

Bentancor, A. (2009). *Educando desde una visión integral de la vida perspectiva del trabajo intergeneracional en centros educativos*. Servicio de Psicología en la vejez. Facultad de Psicología. Universidad de la República. <<http://inmayores.mides.gub.uy/>>.

Comisión Europea (2011). *Guía de ideas para la Planificación y Aplicación de Proyectos Intergeneracionales. Juntos: ayer, hoy y mañana*. Proyecto MATES —Mainstreaming Intergenerational Solidarity (Solidaridad para la Integración Intergeneracional) Lifelong Learning Programme.

Comisión Europea (2012). *One StepUp in later live. Learning for Active Ageing and Intergenerational Solidarity*. Conference Report. DG Education and Culture. Brussels, 19-21 November 2012. <http://ec.europa.eu/education/adult/doc/confageing/report_en.pdf>.

Domínguez, M. E. (2012). Programas intergeneracionales: reflexiones generales a través de un análisis DAFO. *Revista Electrónica de Psicología Social. Poiésis*, 24.

Eagle Consortium (2008). *Intergenerational Learning in Europe. Policies, Programmes & Practical Guidance*. Socrates. Grundtvig. European Commission <<http://www.menon.org/wp-content/uploads/2012/11/final-report.pdf>>.

ENIL (European Network for international Learning) (2012). *International learning and Active Aging*. Grundtvig. European Commission. Lifelong learning programme. <http://www.enilnet.eu/Intergenerational_Learning_and_Active_Ageing_Executive_Summary.pdf>.

Gutiérrez, M. i Hernández, D. (2013) Los beneficios de los programas intergeneracionales desde la perspectiva de los profesionales. *SIPS-Pedagogía social. Revista interuniversitaria*, 21, 213-235 (tercera època).

IMSERSO (2009). Ponencia C. Relaciones intergeneracionales. *II Congreso del Consejo estatal de las personas mayores*. Madrid: Ministerio de Sanidad y Política Social.

Macías, L.; Alzina, P. i Tur, G. (2010). Relacions intergeneracionals a la Universitat Oberta per a Majors: tres exemples d'experiències. Orte, C. (dir.) *Anuari de l'envelliment. Illes Balears 2010*. Palma: Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal, 351-387.

Macías, L.; Orte, C. i March, M. X. (2011). Programas Universitarios para Mayores y relaciones intergeneracionales. La experiencia de un programa. Alonso, P. M. (dir.) *Revista*

de *Ciencias de la Educación: Órgano del Instituto Calasanz de Ciencias de la Educación*, núm. 225-226, 227-249.

Macías, L., Orte, C. i March, M. X. (2012). Programas Universitarios para Mayores y relaciones intergeneracionales. La experiencia de un programa. Jiménez, A. i Palmero, C. (coords.). *Programas Universitarios para Mayores. Revista Memorialidades*, Brasil: Universidade Estadual de Santa Cruz, núm. 17, 431-474.

ONU (2002). *Informe de la Segunda Asamblea Mundial sobre el Envejecimiento. A/CONF.197/9*. Nova York: Organización de Naciones Unidas.

Orte, C., Vives, M., Pascual, B. i Gomila, M. A. (2014). Sharing childhood, compartint la infància a les escoles amb una mirada intergeneracional. El primer any de feina junts. *Anuari de l'Educació de les Illes Balears 2014*. Palma: Fundació Guillem Cifre de Colonya, 328-347.

Pascual, B. i Gomila, M. A. (2013). Treball comunitari intergeneracional: l'experiència de dos projectes socioeducatius a Palma. *Anuari de l'envelliment. Illes Balears 2013*. Palma: Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal (Conselleria d'Afers Socials, Promoció i Immigració i UIB, 83-102.

Sánchez, M. i Díaz, M. P. (2005). Los programas intergeneracionales. Pinazo, S. i Sánchez, M. *Gerontología: actualización, innovación y propuestas*. Madrid: Pearson-Prentice Hall.

Sánchez, M. (dir.) (2007). *Los programas intergeneracionales. Hacia una sociedad para todas las edades*. Colección de estudios sociales, núm. 23. Barcelona: La Caixa.

Autors

CARMEN ORTE SOCIAS

Santander, Cantàbria. Llicenciada en psicologia i doctora en ciències de l'educació; catedràtica d'universitat de Pedagogia de la Inadaptació Social del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB. Està especialitzada en temes d'inadaptació social i en educació de persones grans. L'any 1998, juntament amb el professor Martí X. March Cerdà van crear la Universitat Oberta per a Majors (UOM) a les Illes Balears que ha dirigit fins al mes de juliol de 2013.

És la directora de la Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal de la UIB des de 2007. Ha dirigit i dirigeix projectes de R+D i altres projectes de tipus educatiu i social, sobre els quals ha fet diverses publicacions en l'àmbit nacional i internacional. Des de 2003 és investigadora principal en diverses investigacions competitives sobre la prevenció del consum de drogues i altres conductes problemàtiques i l'educació per a la competència familiar del Ministeri d'Economia i Competitivitat i diverses investigacions europees en el context de la formació al llarg de tota la vida per a persones grans en diversos països europeus. És la directora de la International Summer Senior University. És subdirectora del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB.

MARGALIDA VIVES BARCELÓ

Palma, 1978. Llicenciada en psicopedagogia, doctora amb menció europea en ciències de l'educació per la UIB. Professora ajudant doctora del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. Entre les seves línies de recerca principals destaca la qualitat de vida, el suport social a les persones grans, l'aprenentatge al llarg de tota la vida, la inadaptació infantil i juvenil i la resolució de conflictes. Ha fet una estada a la Universitat de Sheffield, en què ha treballat amb el doctor Alan Walker en la qualitat de vida en la gent gran. És membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB.

ROSARIO POZO GORDALIZA

Diplomada en educació social i llicenciada en psicopedagogia amb diverses especialitzacions (màsters) en problemes socials, etnicitat i gènere, entre d'altres. Doctora en sociologia. Ha estat becària FPU del Departament de Sociologia de la Universitat de Granada i consultora internacional en temes de gènere i desenvolupament a Àsia. Actualment és professora ajudant doctora del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB. És membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB.

M. BELÉN PASCUAL BARRIO

Palma, 1968. Llicenciada en sociologia i ciències polítiques per la Universitat Complutense de Madrid i doctora en ciències de l'educació per la Universitat de les Illes Balears. És professora contractada doctora del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB, membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social de la UIB (<http://gifes.uib.eu>). Les seves línies de recerca inclouen les àrees de sociologia de l'educació i la pedagogia social i es relacionen amb l'anàlisi del sistema educatiu, la intervenció socioeducativa amb famílies, la intervenció comunitària o la inserció sociolaboral dels joves.

M. ANTÒNIA GOMILA GRAU

Llicenciada en ciències polítiques i sociologia en l'especialitat d'antropologia social per la Universitat Complutense, doctora en història per l'Institut Universitari Europeu. Becària Marie Curie a l'Institut d'Ethnologie Méditerranéenne et Comparative de la Universitat de Provença (França), on va desenvolupar un projecte de recerca sobre les relacions intergeneracionals en la família. És professora contractada doctora del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB i membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB. Els seus temes d'interès se centren en les relacions intergeneracionals, la família i l'escola.

JOAN AMER FERNÁNDEZ

Selva, 1976. Llicenciat i doctor en sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona. Professor del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la Universitat de les Illes Balears. Membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES, <http://gifes.uib.eu>). Les seves línies de recerca són els programes familiars basats en l'evidència, la pedagogia social i la sociologia de l'educació i la família. En l'àmbit del estudi de l'envelliment ha publicat sobre la immigració europea de jubilats a Mallorca i sobre històries de vida de gent gran i de dones grans immigrants.